

De östjämtska målen

av fil.dr. Bertil Flemström

Målen i östra Jämtland bildar en grupp för sig. Skillnaden mot den dialekt som talas i övriga delar av Jämtland är rätt avsevärd. Ångermanlänningen och dialektforskaren Torsten Bucht har för författaren berättat, att det var som att förflyttas till en annan språkvärld, när han för ett femtiotal år sedan kom vandrande från den västliga bebyggelsen i Stugun och nådde närmaste byar i Häggenås och Lit, där man talade helt annorlunda. Området för östjämtsk dialekt är socknarna Fors, Ragunda, Håsjö och Hällesjö. Östra delen av Nyhem får också räknas hit liksom i vissa avseenden Borgvattnet, där dock ångermanländskan gör sig påmind. Östjämtska språkdrag hittar man f. ö. också i den mot Fors gränsande delen av Lidens socken i Medelpad. Vidare kan noteras, att man i ett par byar i Sundsjö rätt väl märker, att Stugun och dess språk finns in på knutarna.

Vilka är då särmerkena på östjämtsk dialekt, och hur tidigt kan man spåra dessa? Den tidigaste notis man har om språket i denna region finns hos Härnösands-lektorn Fale Burman, som i sin dagbok från resan genom Jämtland år 1798 noterar, att "Ragundaboerne säga *ha'*, skorra något på *r*, talte eljest tydligt ut orden närmare svenskan är andre Jämtlänningar".¹ Området är stort, och det förekommer vissa skillnader i dialekten mellan de olika socknarna och t. o. m. mellan skilda byar inom området. Den danske språkforskaren E. Jessen säger i sina *Notitser om Dialecter i Herjedal og Jemtland* (1872), att målen i Stugun och Ragunda för örat verkar mycket olika på grund av "Accenten", som han menar är snabb i Stugun men släpande i Ragunda.² Jessens uttalande stämmer knappt med förhållandena nu, hundra år senare.

För att karakterisera språket i de östjämtska socknarna fordras egentligen redovisning av ett stort material, som bör belysas ur skilda synpunkter. Någt sådant kan inte ske i detta sammanhang. Endast några genomgående och för utsocknes människor påfallande drag skall framhållas. I ett avseende visar dialekten ålderdomliga drag, gammal kortstavighet är nämligen i viss utsträckning bevarad. Så heter t.ex. verbet *spela* "späla med "ä" och "l" uttalade som korta ljud. Andra exempel "håke" (=haka) med både "å" och "k" korta; *brutit* heter "bråte" med kort "å" och "t", och ett ord som *spåret* uttalas "spåre" med både "å" och "r" korta. Råkar det bli en anhopning av dylika "kortstavighetsord" i en mening, så verkar talet forcerat och liksom stötigt. I östjämtsk dialekt finns det däremot ingen motsvarighet till att t.ex. *trampa* uttalas "tra-amp", *jalma* (=jama, om katt), *hä-äll* osv. I östra Jämtland förekommer alltså inte denna "brutna" accent, utan det heter "trampe", "jalme", "hälle" osv med sista vokalen bevarad men försvagad till "e". Vidare observerar man snart, att de i inre Jämtland i stor utsträckning bevarade diftongerna *ei* och *au* är sammandragna i Ragunda och angränsade socknar. Det heter alltså *sten* och inte "stejn", *hög* och inte "häug" eller "höug", *löv* och inte "läuv" eller "löuv". Likaså säger man inte "höj" och "öj" för *hö* och *ö*. I inre Jämtland heter det fortfarande, att man sätter blommor "på bolan" (=på bordet) och hugger timmer "på åsa" (=på åsen). Där lever alltså dativböjningen av substantiven ett friskt liv men inte så i östra Jämtland. Den ovan nämnde Jessen konstaterade redan kring 1870, att dativerna var ur bruk i Ragunda och på avskrivning i Stugun.³ I Ragunda kan man hitta dativformer i en del stelnade uttryck, t.ex. "fära å huvven", dvs. "fara å huvudet" (ramla på näsan). I Stugun hörde författaren dock ännu under 1950-talet

¹ J. Nordlander, *Norrländska samlingar* 1, s. 95.

² (*Norsk*) *Historisk Tidsskrift* III, s. 46.

³ Aa. III, s. 47.

en och annan dativform också i dagligt tal. - Slutligen må nämnas ett drag, som ända in i nutiden varit utmärkande för östjämtens tal man och man emellan, och det är benägenheten att låta trycket i ett flerstavigt ord vila på någon av de sista stavelserna. Man säger "kaffepa' nna" med betoning på "-pann". Andra exempel är t.ex. "kolmi'la" (kolmilan), "vali're" (vedaliret, vedboden), "våtteby'tta" (vattubyttan), "spitjemåssemarknu'l" (spickemessmörknöl).

Det nu anförda får vara prov på några karakteristiska drag i de östjämtska målen. Väsentligt utmärkande för dessa är också uttalet av vissa enskilda språkljud, något som ofta inte alls stämmer med annan jämtska eller andra norrländska mål och liksom ger språket en särskild färg. Det är dock nästan omöjligt att på ett tillfredsställande sätt levandegöra dialekten i detta avseende i skrift utan speciella ljudbeteckningar, vilket här skulle bli alltför vidlyftigt.